

Recenzja pracy doktorskiej ks. mgr Krzysztofa Kuderskiego, *Pojęcie miłości w twórczości religijnej Borisa Wyszesławcewa*, napisanej na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie pod kierunkiem Jego Eminencji ks. Metropolity prof. zw. dr hab. Sawy (Hrycuniaka) (Warszawa 2020), ss. 165.

Praca doktorska ks. mgr Krzysztofa Kuderskiego, *Pojęcie miłości w twórczości religijnej Borisa Wyszesławcewa*, napisana na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie pod kierunkiem Jego Eminencji ks. Metropolity prof. zw. dr hab. Sawy (Hrycuniaka). Ramy chronologiczne, zawarte w tytule, nie budzą zastrzeżeń. Niektóre elementy analizy merytorycznej sięgają poza wyznaczone przedziały czasowe, czasami aż po połowy XIX stulecia. Taka cezura czasowo-przestrzenna wskazuje na dobre zrozumienie tematyki przez autora.

Rozprawa doktorska składa się ze wstępu, trzech merytorycznych rozdziałów i zakończenia. Praca uzupełniona została bibliografią wykorzystanych źródeł i literatury, streszczeniami w języku polskim i angielskim.

Ocena celów i hipotez badawczych oraz konstrukcji pracy. Autor postawił sobie za cel przedstawienie problematyki miłości w twórczości Borisa Wyszesławcewa. W szerszym ujęciu celem rozprawy jest ukazanie miłości w świetle współczesnej prawosławnej myśli antropologicznej. Ks. mgr Krzysztof Kuderski zagadnienie to przeanalizował w oparciu o dorobek naukowy europejskich badaczy, głównie rosyjskich. Na podstawie ich ustaleń oraz własnych przemyśleń dokonał wnikliwą analizę tekstów rosyjskiego filozofa i pisarza. Autor przedstawił w pracy tezę, że twórczość Borisa Wyszesławcewa jest bliska poglądom filozofów starożytnych (Platona, Sokratesa) oraz chrześcijańskiemu pojmowaniu miłości. Wiele miejsca autor rozprawy doktorskiej poświęca relacjom między Bogiem a człowiekiem, gdzie człowiek jawi się osobą stworzoną na obraz i podobieństwo Boga. Zaprezentowana hipoteza badawcza ukazująca człowieka w perspektywie miłości chrześcijańskiej była wielkim wyzwaniem dla Autora rozprawy. Jej uzasadnienie wymagało omówienia miłości chrześcijańskiej w wielu płaszczyznach towarzyszących człowiekowi. W świetle zaprezentowanych w rozprawie danych i źródeł przekonująca jest teza ks. mgr Krzysztofa Kuderskiego, że Stwórca ukazuje sens istnienia człowieka, ofiarując mu przykazanie miłości, która jest drogą do zbawienia. Konstrukcja pracy nie budzi zastrzeżeń, jest przejrzysta i zrozumiała.

Ocena wykorzystanych źródeł i literatury.

Autor recenzowanej rozprawy wykorzystał obszerną literaturę przedmiotu. Oceniając wykorzystaną literaturę należy zwrócić uwagę na doskonałą orientację ks. mgr Krzysztofa Kuderskiego w białoruskiej, rosyjskiej (w tym emigracyjnej), polskiej i innej literaturze naukowej. Doktorant w bibliografii przedstawił obszerne zestawienie prac filozofów i teologów polskich i obcych, których dorobek miał znaczący wkład w poznanie tematyki. Nie można mieć zastrzeżenia, co do wykorzystanej bazy źródłowej. Przy tej tematyce konieczne było wzięcie pod uwagę prac Borisa Wyszesławcewa, opublikowanych głównie w czasopiśmie „Put’”. Tak obszerne wykorzystanie twórczości Borisa Wyszesławcewa spowodowało wprowadzenie do literatury naukowej wiele nieznanych dotąd ustaleń.

Ocena merytoryczna poszczególnych rozdziałów rozprawy doktorskiej.

We wstępie autor omówił konstrukcję rozprawy i motywy jej podjęcia. Mankamentem wstępu jest brak omówienia źródeł, które były podstawą do analizy twórczości Borisa Wyszesławcewa i brak krytycznej oceny wykorzystanej literatury. Nie rozumiem, dlaczego cele i hipotezy rozprawy zostały zaprezentowane w jej zakończeniu a nie we wstępie. Opiniowany nie przedstawił również struktury merytorycznej rozprawy, ani jej nie uzasadnił.

Rozdział pierwszy został poświęcony pojmowaniu miłości przez głównych przedstawicieli rosyjskiego renesansu religijnego (Nikołaja Fiodorowa, Fiodora Dostojewskiego, Władimira Sołowjowa, Nikołaja Bierdiajewa). Generalnie problematyka miłości w rosyjskiej myśli filozoficznej poruszona jest w świetle nauki o Bogoczłowieku. Człowiek, stworzony z miłości na obraz Boży, powinien upodabniać się do swego Stworzyciela. Miłość to podstawa życia chrześcijańskiego. Z tego powodu bez miłości człowiek nie znajdzie drogi do zbawienia i zmartwychwstania. Owocami tej miłości są radość, pokój, łaska, dobrodziejstwo i miłosierdzie. To interesujące studium teologiczne na temat miłości w relacjach między Bogiem a człowiekiem dotyka wszystkich sfer jego egzystencji: sensu istnienia, cierpienia, budowy własnej osobowości, łączności jego ze Stwórcą, światem, ludźmi. Ten istotny rozdział rozprawy, choć ma charakter wprowadzający, stanowi ważny jej element, albowiem wprowadza on do zasadniczych rozważań zawartych w pismach Borisa Wyszesławcewa. Rozdział ten został napisany poprawnie pod względem merytorycznym i metodologicznym.

Za szczególnie wartościowy należy uznać kolejny rozdział pracy omawiający zagadnienie wolności i miłości w tożsamości osobowej człowieka w myśli Borisa Wyszesławcewa. Zgadzam

się z wyrażonym w tym rozdziale poglądem o szczególnej roli tych dwóch elementów w kształtowaniu tożsamości osoby ludzkiej. Doktorant docenia innowacyjność w dorobku naukowym Borisa Wyszesławcewa, która miała polegać na łączeniu dwóch sposobów postrzegania świata: intuicyjno-mistycznym i racjonalny. Pogląd ten, aczkolwiek uważam za słuszny, powinien być uzasadniony konkretnymi przykładami z twórczości rosyjskiego filozofa. Zgadzam się też z konkluzją ks. mgr Krzysztofa Kuderskiego, że filozofia Borisa Wyszesławcewa nie jest w pełni zgodna z nauką Cerkwi prawosławnej. Jego twórczość oparta na Biblii i naukach Ojców Kościoła często się łączy z ówczesnymi poglądami religijno-filozoficznymi, niekiedy dalekimi od chrześcijaństwa. W tej sytuacji problem miłości rosyjski filozof traktuje, jako element osobowości człowieka. Osoba, według Borisa Wyszesławcewa, jest wyjątkowa nawet w relacjach z Bogiem.

Rozważania Borisa Wyszesławcewa o istnieniu Boga stanowią element łączący pomiędzy nauką a religią. Autor rozprawy koncentruje się jednak na odnajdywaniu u rosyjskiego filozofa poglądów zgodnych z myślą chrześcijańską. Jednym z nich jest stwierdzenie, że jedynie człowiek poszukujący w życiu prawdę i uznający miłość za wielką wartość znajduje drogę do Boga. Rosyjski myśliciel dostrzega, że życie człowieka jest połączone z wartościami pozytywnymi i negatywnymi (radością, cierpieniem, porządkiem, chaosem). Wszystko to można pokonać według Borisa Wyszesławcewa poprzez istnienie miłości w życiu człowieka. Istnienie miłości to wielopłaszczyznowy system wzajemnych relacji życiowych (antynomii zła i dobra, kłamstwa i prawdy, egoizmu i miłosierdzia). Dla wierzącego chrześcijanina miłość łączy się z wolnością, prawdą i miłosierdziem. Miłość zawsze łączy człowieka z Bogiem. Według Opiniowanego problematyka miłości u Borisa Wyszesławcewa łączy się z takimi wartościami jak: piękno, doskonałość, twórczość, jedność. Do tego dodałbym harmonię, w której wszelkie dziedziny ludzkiej aktywności mają sens jak są związane z wiarą, gdzie miłość jest jej podstawowym elementem.

Kolejny rozdział trzeci omawia miłość w perspektywie antropologicznej i eschatologicznej w twórczości Borisa Wyszesławcewa. Autor rozprawy, opisując obszernie metafizykę serca, jako przestrzeń spotkania człowieka z Bogiem, siły twórczej, jego roli w mistyce chrześcijańskiej i indyjskiej. Rola serca w mistyce indyjskiej nie należało eksponować, albowiem nie jest ona tak istotna w podstawowych zagadnieniach rozprawy. Osiągnięciem tego rozdziału było przedstawienie poglądów Borisa Wyszesławcewa o działaniu Ducha Świętego,

który wprowadza miłość do serca ludzkiego. Ta miłość staje się podstawą życia chrześcijańskiego i nowych relacji z Bogiem. Zgadzam się z ostatnim podrozdziałem rozprawy ks. mgr Krzysztofa Kuderskiego, który ukazuje człowieka, jako byt nieśmiertelny.

W zakończeniu Autor rozprawy zwrócił uwagę na rolę miłości, która wiedzie człowieka do Boga. W twórczości Borisa Wyszesławcewa droga do Boga nie jest prosta prowadzi, bowiem poprzez cierpienia i wyrzeczenia. Tylko determinacja i miłość człowieka może doprowadzić jego do Stwórcy, samego „Boga, który jest miłością”. Autor rozprawy zdaje sobie sprawę, że nie wyczerpał do końca zagadnienia, ale świadom jest, że praca otwiera możliwości badawcze innym.

Na zakończenie kilka uwag szczegółowych. W pracy występują liczne powtórzenia, błędy terminologiczne i warsztatowe, itd. Niektóre fragmenty rozprawy wymagają korekty językowej (słowo „myśliciela” nie należy pisać wielką literą), doprecyzowania wniosków i uzasadnienia. Niektóre stwierdzenia i nazwy nie są jasne. Np. str., 8 gdy mówi się o prowadzonych wykładach teologii moralnej przez Borisa Wyszesławcewa w Akademii Teologicznej w Paryżu. Pytanie, o jaką uczelnię chodzi? Innym przykładem może być stwierdzenie na str. 15 - „Ich przemyslenia wynikały z bogactwa życia duchowego”. Nasuwa się pytanie czyje?. Powyższe uwagi nie deprecjonują recenzowanej pracy, a ich uwzględnienie wzbogaci jedynie jej wartość naukową.

Konkluzja.

Praca ks. mgr Krzysztofa Kuderskiego została oparta na materiale źródłowym, twórczości Borisa Wyszesławcewa, Piśmie Świętym i nauczaniu Ojców Kościoła. Rozprawa została napisana przy dużym wysiłku badawczym, stanowi dobry wkład w badania nad twórczością Borisa Wyszesławcewa. Recenzowane studium zawiera duże walory poznawcze, zwłaszcza poprzez wykorzystanie nieznanego dotąd materiału źródłowego. Należy podkreślić doskonałą analizę kluczowych pojęć rosyjskiego filozofa dotyczących miłości oraz doskonale ukazanie roli miłości w życiu człowieka w dziełach Borisa Wyszesławcewa.

Pomimo powyższych uwag i wielu innych drobnych usterek moja opinia o pracy doktorskiej ks. mgr Krzysztofa Kuderskiego jest w pełni pozytywna. Jej główną wartością jest przedstawienie głównych idei myśli Borisa Wyszesławcewa. Z tego zamierzenia autor pracy wywiązał się doskonale. Autor z powodzeniem zrealizował postawiony sobie cel wypełnienia luki w badaniach i uczynił to w sposób kompetentny. Recenzowana rozprawa świadczy o

pracowitości Doktoranta i umiejętnościach koncentracji na poruszonych problemach. W rezultacie powstało interesujące opracowanie, posiadające duży aspekt poznawczy.

Reasumując stwierdzam, że praca ks. mgr Krzysztofa Kuderskiego, *Pojęcie miłości w twórczości religijnej Borisa Wyseławcewa*, spełnia wymogi formalne i merytoryczne stawiane rozprawom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie do dalszych etapów jej obrony.

+ Warsonofiusz.

Siemiatycze, 20 sierpnia 2020 r.

Ks. bp. dr hab. Warsonofiusz (Bazyli Doroszkiewicz)